

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ TAX SECURITY AS THE ELEMENT OF ECONOMIC SECURITY IN NATIONAL ECONOMY

Подік І.І.

викладач,

Київський фінансово-економічний коледж

Національного університету

Державної податкової служби України

Визначено місце податків у системі економічної безпеки держави та показано їх вплив на елементи економічної безпеки. Встановлено, що податкова безпека є важливою складовою частиною багаторівневої системи економічної безпеки держави. Проаналізовано роботи науковців, які досліджували термін «податкова безпека». Розглянуто компоненти, що входять до її складу.

Ключові слова: економічна безпека, податки, оподаткування, елементи економічної безпеки, податкова безпека.

Определено место налогов в системе экономической безопасности государства и показано их влияние на элементы экономической безопасности. Установлено, что налоговая безопасность является важной составной частью многоуровневой системы экономической безопасности государства. Проанализированы работы ученых, которые исследовали термин «налоговая безопасность». Рассмотрены компоненты, входящие в ее состав.

Ключевые слова: экономическая безопасность, налоги, налогообложение, элементы экономической безопасности, налоговая безопасность.

The place of taxes in the system of economic security of the state and shows their influence on the elements of economic security. A tax security is an important part of a multilevel system of economic security of the state. Analyzed the work of scientists who have researched the term «tax security». Reviewed the components included in its composition.

Keywords: economic security, taxes, taxation, components of economic security, tax security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Необхідність забезпечення економічної стійкості, стабільності та здатності до прогресивного розвитку України в умовах поєднання тенденцій глобальної та національної трансформації вимагає дослідження функцій, системи принципів, методів та факторів гарантування економічної безпеки держави. Комплексність завдань економічної безпеки об'єктивно потребує оптимізації системи оподаткування, її спрямування на забезпечення потенціалу позитивних економічних та соціальних змін в умовах загострення соціально-економічних суперечностей, виникнення руйнівних загроз здатності до економічного розвитку та підтримки економічного суверенітету держави. Свою практичну реалізацію це знаходить у спрямованості податкових процесів на забезпечення сталого економічного зростання, досягнення структурних зрушень у реальному секторі економіки, технічному переозброєнні та підвищенні техніко-економічних показників підприємств і на цій основі якості життя населення.

Встановлена податкова система та податкова політика є важливими ознаками суверенності держави, що визначають стан її економічної безпеки. На цьому етапі розвитку нашого суспільства за умов побудови ринкової економіки і сучасних процесів інтеграції та глобалізації на світовому рівні роль податків у забезпеченні національної економічної безпеки багаторазово зростає, визначаючи актуальність дослідження сутності та підвищення рівня податкової безпеки як однієї з основних її складових частин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Основними ідеологами розвитку вчення про економічну безпеку в Україні є такі науковці: В. Андрійчук, Г. Білько, О. Білорус, О. Бєлов, З. Варналій, О. Власюк, О. Гончаренко, Б. Губський, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Б. Лисицин, А. Мокій, В. Мунтіян, С. Пирожков, М. Рубанець, А. Філіпенко, Г. Шестопалов, В. Шлемко, О. Янішевський та ін. Проблеми забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання та роль податкового впливу в ньому досліджували А. Сміт,

Д. Рікардо, У. Петті, Дж. Кейнс. Різні аспекти забезпечення податкової безпеки, зокрема, визначення її змісту, аналіз загроз та індикаторів безпеки, висвітлено в працях М. Вавріна, О. Грачова, Ю. Іванова, І. Майбурова, Н. Реверчука, А. Сухорукова, С. Юрія та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Зважаючи на велику кількість наукових доробок, необхідно зауважити, що податкова безпека є досить новою економічною категорією в наукових колах та державному управлінні, а тому трактування її економічної природи та змісту основних характеристик є неоднозначним. Відсутні обґрунтування взаємозв'язку категорій «податкова безпека» та «національна безпека» й «економічна безпека».

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – визначити місце подат-

ків у системі економічної безпеки держави та їх вплив на елементи економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Осмислення ролі податків у системі забезпечення економічної безпеки проявляється через їх як позитивний вплив на макроекономіку (зростання податкового потенціалу держави), так і негативний у вигляді ненадходження податкових доходів до бюджетів усіх рівнів, криміналізації податкових відносин, зростання податкового нігілізму, кризи податкової системи, руйнуючи соціально-політичні основи державності та позбавляючи органи влади фінансових ресурсів.

Конкретні умови оподаткування можуть або сприяти, або перешкоджати концентрації виробництва й капіталу, підвищувати або стримувати економічну активність в окремі періоди,

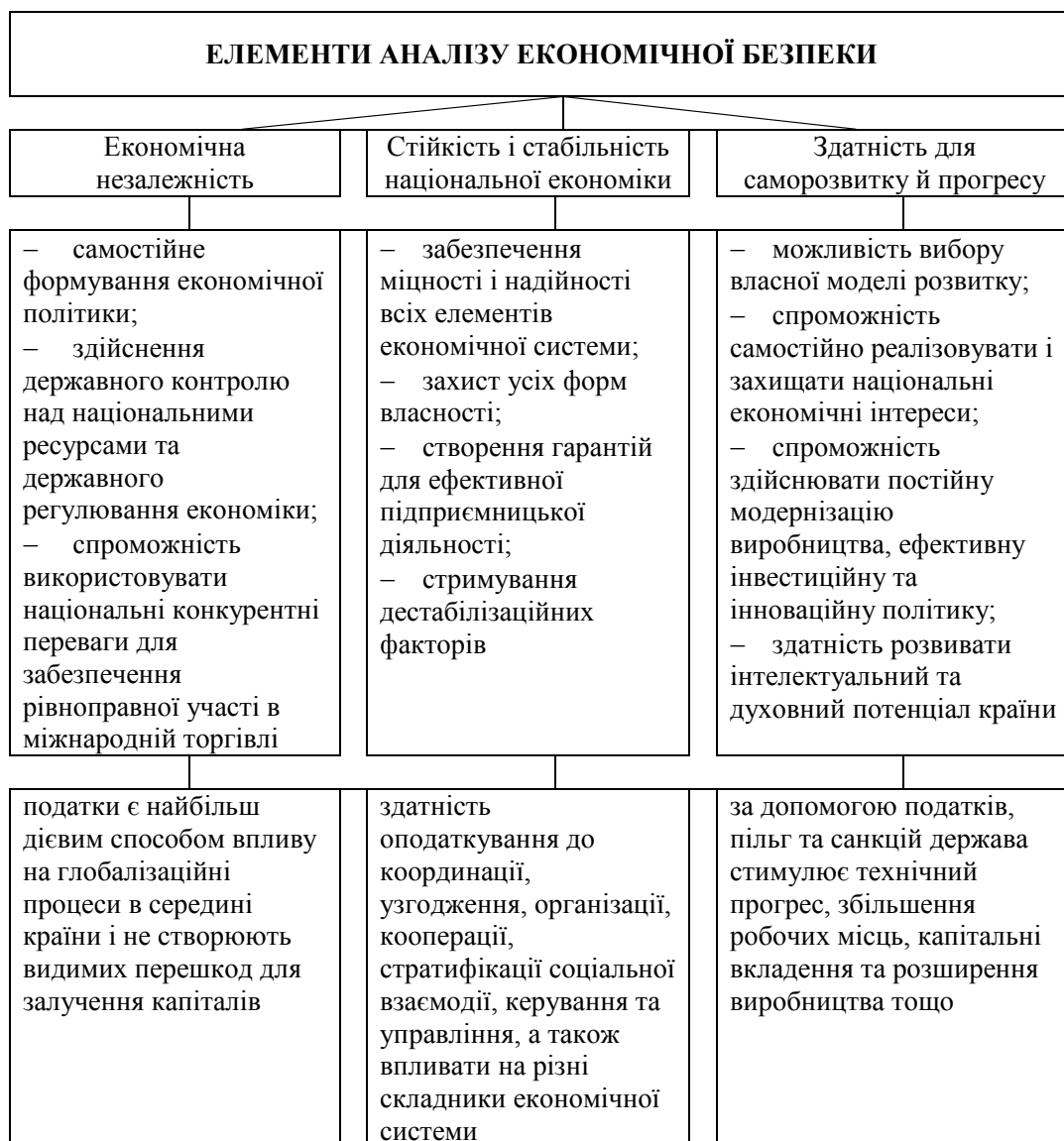

Рис. 1. Роль податків в елементах аналізу економічної безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [2]

сприяти розширенню виробництва в окремих галузях або гальмувати його. Розміри податків часто визначають не лише рівень оплати праці, а й його форми, впливають на рівень і структуру сукупного попиту. Від податків залежить співвідношення між витратами виробництва і цінами товарів і послуг. А держава через рівень оподаткування, порядок обчислення податкової бази й системи податкових пільг та обмежень має можливість спрямовувати ділову активність суб'єктів господарювання й окремих громадян відповідно до встановлених цілей і пріоритетів розвитку країни.

Також зазначимо, що з податковою системою пов'язані інтереси не лише суспільства й держави, а й усіх громадян, груп населення, підприємств і організацій. Оскільки надання державою членам суспільства благ і послуг, пов'язаних зі створенням нових робочих місць, підтримкою загальної зайнятості, соціальним забезпеченням і соціальним захистом, освітою та охороною здоров'я, охороною природного середовища й безпекою, а також їх кількість і якість повністю залежать від податкових надходжень [1, с. 185].

У сучасному світі значення податкової складової частини настільки велике, що зміст завдань, які стоять перед податковою політикою без розгляду їх з позицій взаємозв'язку та взаємовпливу з економічною безпекою, здатне привести до втрати послідовності та ефективності загальної економічної стратегії. Оскільки податки об'єктивно включені в кожен з елементів, що виділяються під час її аналізу: економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку й прогресу (див. рис. 1).

Економічна незалежність передбачає незалежність держави у формуванні й розвитку власної економічної системи та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в інтересах народу [2, с. 12].

Економічна незалежність можлива лише за наявності всіх її метасистем, підсистем, елементів та компонентів. Водночас за умови інтернаціоналізації та глобалізації економіки будь-яка країна світу змушена вдаватися до заходів щодо захисту власних економічних інтересів, найбільш дієвим, серед яких є податки. Саме податки, не створюючи видимих перешкод для залучення капіталів, дають державі можливість в умовах міжнародної економічної інтеграції нейтралізувати обмеженість впливу на власну економіку через слабкість конкурентних позицій місцевого бізнесу порівняно з міжнародним та в існуванні факту відтоку капіталу і фінансових ресурсів до материнської країни через ухилення від сплати місцевих податків.

Стойкість національної економіки передбачає здатність останньої реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища шляхом безперервного вдосконалення складників її внутрішньої структури на основі механізму адаптації

з метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку та ефективного функціонування національної економіки.

Стойкість національної економіки – основне завдання макроекономічної політики держави та важлива умова забезпечення економічної безпеки. Виражається це, перш за все, у формуванні державної політики, спрямованої на підтримку національної економіки у стійкому стані. Роль податків у цьому процесі найбільш повно реалізується через їх регулятивну функцію, яка полягає в здатності оподаткування до координації, узгодження, організації, кооперації, стратифікації (впорядкування послідовності) соціальної взаємодії, керування та управління. Це відбувається на основі контролю за ресурсами, інструментами фізичного й духовного примусу, монополізації владних важелів. Також податки впливають на різні складники економічної системи, а саме:

- ціноутворення;
- обсяг і темпи зростання суспільного виробництва;
- галузеву структуру й напрями міграції капіталу;
- технічний рівень виробництва;
- обсяг науково-дослідних робіт;
- попит і пропозицію праці, рівень зайнятості і заробітної платні;
- модель споживання, розподіл прибутків у суспільстві, його соціальну й регіональну диференціацію;
- умови зовнішньоекономічної діяльності.

Здатність до саморозвитку і прогресу передбачає можливість вибору власної моделі розвитку, спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та духовний потенціал країни [2, с. 13].

У довгому ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків податки суттєво впливають на соціально-економічний стан суспільства, оскільки держава через рівень оподаткування, порядок обчислення податкової бази й системи податкових пільг та обмежень має можливість спрямовувати ділову активність суб'єктів господарювання та окремих громадян відповідно до встановлених цілей і пріоритетів розвитку країни. Тому не випадково потенціал податків як «вбудованого регулятора» активно використовують усі країни, у тому числі з метою забезпечення економічної безпеки національної економіки. Саме податкове регулювання може забезпечувати прискорення чи гальмування економічного розвитку в окремих галузях і на окремих територіях щодо певних видів економічної діяльності, перерозподіл коштів між галузями та секторами економіки.

Враховуючи вищевикладене, ми погоджуємося з позицією С. Онишко, що податки займають особливе місце в системі економічної без-

пеки, оскільки вони не лише забезпечують фінансовими ресурсами практично всі складники економічної безпеки (фінансову, соціальну, екологічну, правову тощо), а й є інструментом впливу на економічні й соціальні процеси та фактором зворотного зв'язку та залежності функціонування держави від платників податків (див. рис. 2).

Саме така значущість податкової складової частини для функціонування національної економіки та формування економічної безпеки, на нашу думку, є аргументом, що вона виходить за межі забезпечення фінансової безпеки й може бути виділена як окремий елемент системи економічної безпеки в цілому.

Розглядаючи податкову безпеку держави, бізнесу та суспільства у взаємозв'язку з категоріями «національна безпека» та «економічна безпека», зазначимо, що осмислення цього поняття цілком обґрунтовано й логічно, коли теоретико-методологічний і практичний підходи до визначення зазначеної категорії універсальні. При цьому не виділяються виняткові пріоритети держави забезпечувати адекватне реагування на зовнішні й внутрішні загрози. Держава розглядається як особлива система інститутів, за допомогою яких забезпечуються скоординовані дії бізнесу та окремих індивідуумів, спрямовані на досягнення спільних цілей.

У ході дослідження трактування сутності та змісту дефініції «податкова безпека» ми встановили, що серед науковців домінує розуміння її економіко-правової форми, що повинна забезпечити створення державою умов для взаємодії інтересів особистості, підприємницьких структур й держави на основі дотримання принципу взаємної відповідальності суб'єктів оподатку-

вання. Тому вважаємо за необхідне навести більш змістовні та точні, на нашу думку, визначення поняття «податкової безпеки», розроблені сучасними вітчизняними та іноземними науковцями (див. табл. 1).

З табл. 1 видно, що науковці розуміють податкову безпеку як таку форму безпеки, яка має забезпечувати такі умови взаємодії держави, підприємницьких структур та особи, щоб був досягнутий принцип взаємної відповідальності суб'єктів господарювання. Складність дослідження цього терміна полягає в тому, що автори по-різному визначають властивості зазначеної категорії. По-перше, податкова безпека характеризує стан захисту інтересів платників та тих, хто розподіляє валовий внутрішній продукт через систему оподаткування. По-друге, це здатність системи вчасно виконувати свої функції та вчасно реагувати на будь-які зміни. По-третє, вміння та спроможність реагувати на ризики та небезпеки, ліквідувати, мінімізувати, приймати чи ігнорувати їх вплив на учасників податкової безпеки [3, с. 3–40].

Тому необхідно всебічно досліджувати цей економічний термін, а саме проаналізувати економічну, соціальну та правову природу його існування. Це дасть змогу ґрунтовніше визначити сутність поняття «податкова безпека», її характеристики та принципи функціонування.

Визначаючи сутність поняття «податкова безпека», необхідно враховувати роль і місце податків у забезпеченні національної економічної безпеки через реалізацію їх фіскальної та регульовальної функцій. Зважаючи на це, податкову безпеку варто розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на забезпечення всіх її складників: інноваційно-

Рис. 2. Місце податків у системі економічної безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [2]

технологічної, інвестиційної, енергетичної, сировино-ресурсної, продовольчої, соціальної, експортної, імпортової та міжнародно-інтеграційної безпеки (див. рис. 3).

Системою вищого порядку для податкової безпеки є фінансова безпека, яка визначається як одна з базових складників економічної безпеки. А економічна безпека, у свою чергу, належить до системи національної безпеки.

Як система вищого порядку, податкова безпека об'єднує низку підсистем нижчих рівнів, які

формується залежно від її суб'єктного складу. Зважаючи на те, що суб'єктами податкової безпеки є держава та платники податків, у системі податкової безпеки виділяють податкову безпеку держави та податкову безпеку платників податків відповідно. Проте аналіз соціально-економічної ситуації показує, що причини загроз національної податкової безпеки є регіональні. Усі вони – падіння обсягів промислового виробництва або безробіття, високий рівень заборгованості із заробітної плати, пенсій та соціальних

Таблиця 1

Трактування сутності дефініції «податкова безпека» в науковій літературі

Автор і джерело	Трактування сутності «податкова безпека»
О. Баранецька, В. Мартинюк [4, с. 84]	Фіскальна безпека держави визначається ефективністю фіскальної політики, яка забезпечує реалізацію фіскальних інтересів держави як суспільного інституту і має задовольняти вказані інтереси на двох рівнях – необхідному та достатньому
М. Виклюк, В. Герасик [5, с. 246]	Податкова безпека – це такий стан податкової системи, який визначає гармонізацію процесу оподаткування та справляння податків за умови ефективного управління ризиками та загрозами, що виникають у податковій сфері, шляхом вжиття необхідних заходів з боку виконавчих органів для задоволення інтересів держави, суспільства та платників податків (суб'єктів господарювання, організацій, населення)
Ю. Іванов, Ю. Бережна [6, с. 9]	Податкову безпеку необхідно розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на фінансове забезпечення всіх її складників: інноваційно-технологічної, інвестиційної, енергетичної, сировино-ресурсної, продовольчої, соціальної, експортної, імпортової та міжнародно-інтеграційної безпеки
В. Іщенко [7, с. 36]	Податкова безпека – це частина фінансової безпеки держави, яка визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення за допомогою податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також забезпечує розвиток реального сектора економіки та соціальний захист населення
В. Коробов [8, с. 6–9]	Податкова безпека – це спосіб забезпечення права держави на податкові доходи й характеризує стійкість її наповнення податковими платежами
Ю. Полонська [9, с. 282]	Податкова безпека підприємства – це комплексний захист від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища системи податкового планування на підприємстві
І. Тимофєєва [10, с. 24]	Податкова безпека – такий стан податкової системи, в якому забезпечується гарантування захисту податкових інтересів держави, бізнесу та суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз
Д. Тихонов [11]	Податкова безпека держави – це стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, забезпечує захист національних інтересів, соціальну спрямованість податкової політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів
А. Цвілій-Букланова [12, с. 15]	Податкова безпека – підсистема національної безпеки держави, являє собою стан податкової системи, відповідно до якого забезпечується гарантований захист і гармонійний розвиток всієї податкової системи держави, можливість податкових інструментів захищати національні інтереси держави, підтримувати соціально-економічну стабільність суспільства, а також формувати достатньо фінансових ресурсів для держави і місцевого управління, успішне протистояння наявним загрозам податкової системи
І. Цимбалюк [13, с. 13–23]	Податкова безпека – це такий стан податкової сфери держави, для якого характерним є захищеність інтересів суб'єктів податкових відносин, стійкість й економічна незалежність податкової системи, що проявляється у стабільності податкового законодавства; здатність податкової системи до розвитку й удосконалення, спроможність своєчасного виявлення та запобігання потенційних загроз у сфері оподаткування та здатність системи оподаткування повною мірою реалізовувати всі функції податків як фіскальної, так і регульовальної та соціальної з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків

Джерело: побудовано автором на основі [4–13]

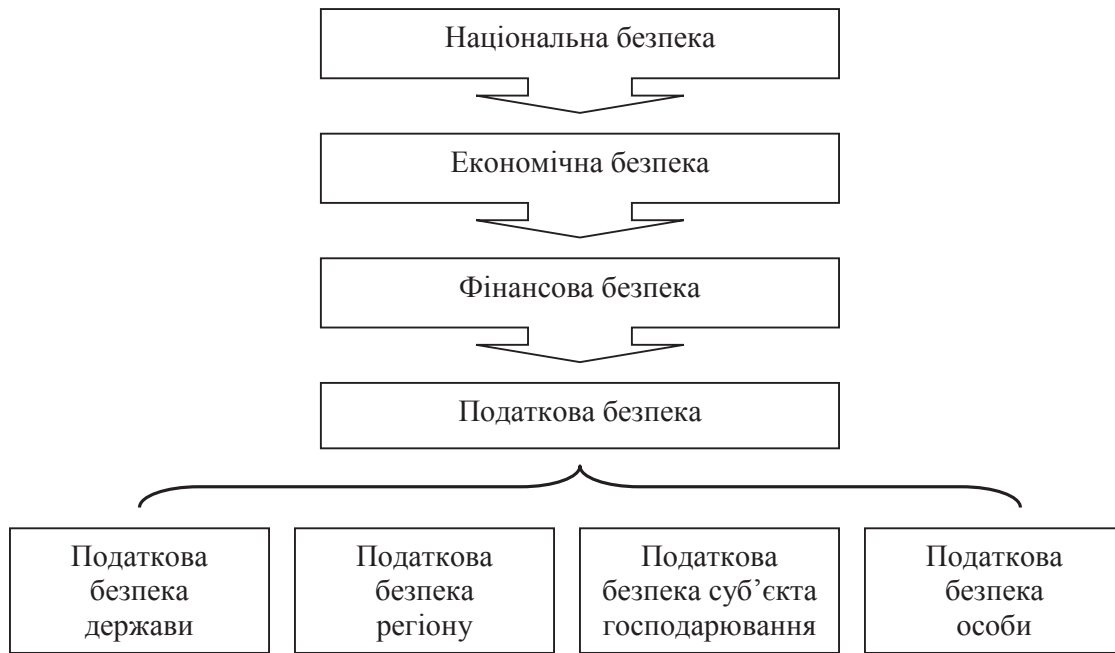

Рис. 3. Системна структура податкової безпеки

Джерело: авторська розробка

виплат, слабка захищеність вітчизняних товаровиробників тощо – регіонально диференційовані. Тому подальший соціальний та економічний розвиток суспільства залежить від чіткої регіональної політики країни, до основоположних принципів якої мають бути включені вимоги щодо забезпечення регіональної податкової безпеки. Зважаючи на це, окремого розгляду потребує ще один рівень податкової безпеки – регіональний [2, с. 10].

Розглядаючи коло платників податків як складову частину, необхідно зважати, що, згідно із законодавством України, платники податків – це юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності або не мають його, на яких покладено обов'язок утримувати та/або сплачувати податки й збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції. Оскільки податкові інтереси фізичної особи та суб'єкта господарювання значно різняться, то, розглядаючи подат-

кову безпеку мікрорівня, треба розрізняти їх як окремі структурні елементи.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, виділення податкової безпеки в системі національної економічної безпеки являє собою економіко-правову дефініцію й повинно розкривати юридичну природу безпеки щодо економічної сутності податків в умовах постійно розвиваючого конфлікту інтересів у сфері оподаткування. Національна, економічна, фінансова безпека й податкові відносини повинні розумітися як елементи, що безперервно впливають один на одного в реальній дійсності. Причини й наслідки тут переплітаються в такий складний вузол, що розрізнити їх можна лише умовно. Ця складність і діалектична суперечливість податкових чинників у системі економічних відносин створює додатковий стимул до виділення податкової безпеки як важливого елемента системи економічної безпеки національної економіки та до подальших розвідок у цьому напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник В. Адміністрування податків: наукове обґрунтування та організація процесу: [монографія] / В. Мельник. – К.: Кондор, 2008. – 351 с.
2. Онишко С. Податкова складова економічної безпеки України / С. Онишко, О. Новицька // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2004. – № 5 (27). – С. 10–14.
3. Голюков С. Сутність податкової безпеки / С. Голюков // Економіка та держава. – 2015. – № 9. – С. 129–132.
4. Баранецька О. Національні інтереси України в сфері фіскальної безпеки / О. Баранецька, В. Мартинюк // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 83–87.
5. Виклюк М. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик інноваційна економіка / М. Виклюк // Всеукраїнський науковий виробничий журнал. – 2013. – № 5. – С. 242–246.

6. Іванов Ю. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення / Ю. Іванов, Ю. Бережна // Економіка розвитку. – 2010. – № 2 (54). – С. 9–11.
7. Іщенко В. Податкова складова фінансової безпеки держави / В. Іщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 37. – С. 35–40.
8. Коробов В. Финансовая безопасность в системе государственного финансового контроля: автореф. дис.... канд. екон. наук: спец. 08.00.10 / В. Коробов. – Іванов, 2010. – 18 с.
9. Полонська Ю. Організаційне забезпечення системи підтримки прийняття управлінських рішень у податковому плануванні за критерієм податкової безпеки / Ю. Полонська // Комунальне господарство міст. – 2011. – № 100. – С. 277–284.
10. Тимофеева І. Налоговая безопасность государства, бизнеса и общества: концепция і методология: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 12.00.14 / І. Темовеева. – М., 2011. – 53 с.
11. Тихонов Д. Основы налоговой безопасности / Д. Тихонов. – М.: Аналитика-Пресс, 2002. – 224 с.
12. Цвилий-Букланова А. Налоговый контроль в системе обеспечения налоговой безопасности государства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 12.00.14 / А. Цвилий-Букланова. – Челябинск, 2011. – 32 с.
13. Цимбалюк І. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави: [монографія] / І. Цимбалюк; // Стратегічне управління національним економічним розвитком: [монографія]: в 2 т. / за заг. ред. О. Кендюхова – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТ», 2013. – Т. 2. – 392 с.